



Far hadde en engelsk Wolsley, kjøpt brukt i 1939 av Gunnar Carlsen. Her er familien på tur samme år. Privatbil var ikke så vanlig før krigen, og etter krigen var det rasjonering frem til 1960.

SLIK REISTE VI DEN GANGEN – REISEMINNER FRA ETTERKRIGSTIDEN

Ellen Steffens

Når det gjelder samferdsel, har mye forandret seg i Haugesund siden den gang min familie flyttet til byen i 1947. Jeg tenker ofte tilbake og minnes hvordan vi reiste disse årene like etter krigen.

Far ble ansatt som redaktør i Haugaland Arbeiderblad i 1939, og da flyttet familien fra Ålesund til Haugesund. Da krigen kom, og avisen ble nedlagt, reiste vi nordover til Sunnmøre. I krigsårene bodde vi i Hovdebygda, en liten bygd som ligger mellom Volda og Ørstavik. Det var min mors hjembygd der hun var født og oppvokst.

Etter krigens slutt i 1945 fikk far tilbake sin stilling som redaktør i Haugaland Arbeiderblad. Mor, min to år eldre bror og jeg, ble boende en tid i Ørsta etter som det var umulig å få noe sted å bo i etterkrigstidens Haugesund. Sommeren 1946 reiste vi for å besøke far. Jeg har noen minner fra denne reisen, og fra reiser de to påfølgende årene, som forteller litt om reisemåtene den gang.

DEN LANGE REISEN MED BÅT TIL FAR

I 1946 var jeg ni år og bror min, Knut Egil, elleve. I sommerferien skulle vi reise til far i Haugesund sammen med mor. Reisen startet ved at vi tok lokalbåten, D/S "Ivar Aasen", til Ålesund. Den fraktet både passasjerer og gods og la til kai ved småsteder langs fjorden og på noen av øyene. På kaiene møttes bygdefolket til småprat og sladder mens de ventet på "dampen" som brakte post og varer. Det tok en halv dag, om ikke mer, før vi kom så langt som til Ålesund. Der overnattet vi hos min farmor, og utpå formiddagen dagen etter gikk vi om bord i hurtigruta som skulle ta oss til Bergen.

Knut Egil og jeg syntes det var spennende å være på en så stor båt. Men noe særlig komfort var det ikke om bord. Hurtigrutene var gamle og nedslitte etter krigen,

og det er nok en himmelvid forskjell fra de luksuriøse båtene som ferdes langs kysten i våre dager. Over Stadthavet blåste det en del og mange ble sjøsyke. Også jeg ble kvalm og dårlig. Men det kom seg etter at jeg hadde vært ute på dekk og "matet krabbene".

Det var mange passasjerer om bord. Vi hadde ikke fått lugar, så da kvelden kom, ble det redd opp i salongen. De røde plysjbenkene ble gjort om til senger ved at ryggstøene ble vippet opp og festet i taket. Slik ble det køysenger for de av passasjerene som ikke hadde lugar.

Vi ankom Bergen forholdsvis tidlig på formiddagen. Eneste måten å komme videre til Haugesund var å ta natttruten som gikk fra Bergen kl. 22:00. Det var smått med forbindelseslinjer mellom Haugesund og resten av landet på denne tiden. På strekningen Bergen–Stavanger gikk det kun en rutebåt. Den anløp Haugesund om natten både på sør- og nordgående og gikk derfor under betegnelse "natttruten". (Sommeren 1947 ble en passasjerbåt, M/S "Haugesund", satt inn i rute mellom Haugesund og Stavanger på dagtid. Det var et stort fremskritt.)

Mens vi ventet på å få gå om bord i natttruten, så vi oss rundt om i Bergen by. Vi besøkte også en jente på min alder som hadde bodd hos oss i Ørsta sommeren 1944. Det var etter den store ulykken på Vågen i Bergen 20. april 1944 da den hollandske båten "Verboden" gikk i luften med 124 tonn sprengstoff om bord. Eksplosjonen forårsaket enorme ødeleggelser med 101 drepte og 5000 sårede. Et beundringsverdig arbeid ble satt i gang av frivillige for å få sendt så mange barn som mulig



I 1946 var det D/S "Sandnes" (1914) sammen med D/S "Stavanger 1" (1914) som trafikkerte strekningen Bergen–Stavanger–Bergen med anløp i Haugesund om natten. Den syvende dagen ble ruten som oftest betjent av D/S "Bergen" (1909).
Foto: Alf Johan Kristiansens fotosamling

ut av byen. Med journalist Egil Tresselt som drivende kraft ble Barnehjelpskontoret opprettet, og over 4000 barn sendt til fosterfamilier rundt om i landet. Også så langt nord som til Ørsta kom en del barn, blant dem Sølvi som bodde hos oss denne sommeren.

På natrutten hadde vi lugar, og vi la oss med en gang vi kom om bord. Men ikke før var jeg sovnet, så våknet jeg av at noe beveget seg. Jeg skimtet et lite dyr med lang hale som pilte over dynen og forsvant, antagelig en skipsrotte. Det hele gikk imidlertid så fort, og

jeg var i en slik tilstand mellom søvn og våken, at jeg ikke ble grepet av den store skrekken. Men det var en ekkel opplevelse og en episode som jeg husker.

Kl. 4:30 om natten anløp båten Haugesund. Der stod far på kaia og tok imot oss, og vi kjørte opp til fars hybel i Alexander Kiellandsgate. Far hadde fått leid en ganske stor stue i et hus med soveplass til oss alle fire, men uten kokemuligheter. Så morgenen etter spaserte vi ned til KFUM-kafeen ved Rådhusplassen og spiste frokost.

MED BIL HJEM TIL ØRSTA

Far var i den heldige situasjonen at han hadde bil. Det var en engelsk Wolsley som han hadde kjøpt brukt i 1939. Under krigen hadde den stått på lager i Hauge-sund. Nå var den tatt i bruk igjen. Det var ingen selv-følge for menigmann å ha bil, for lenge etter krigen var det restriksjoner på bilkjøp. Først i 1960 ble det mulig å anskaffe seg bil til privat bruk.

Da far fikk ferie, kjørte vi nordover til Ørsta. Turen gikk innover til Hardanger og langs Åkrafjorden der det nå var vei. Den siste veiløse parsellen mellom Kyrping og Fjæra var blitt gjort ferdig av tyskerne under krigen og åpnet for trafikk i 1942. Tidligere hadde det gått ferge på denne strekningen.

Ut på kvelden nærmet vi oss Odda. Knut Egil og jeg hadde veldig lyst til å overnatte på en låve og ligge i høyet. Da vi kom til Hildal, kjørte vi inn på en gård som lå like ved veien og spurte om vi kunne få overnatte på låven. Det fikk vi, men jeg tror ikke det ble mye søvn på noen av oss. Det tørre høyet både stakk og klødde og



Offisersbrakken på Eikhammer i Skåredalen ca 1995. Her bodde familien Steffens fra mars 1947 til høsten 1949. Brakken ble revet i 2004. Foto: Arquebus krigshistorisk museum

det fristet ikke til gjentakelse. Vi var oppe tidlig neste morgen og da fikk vi se hvordan melken ble fraktet i løypestreng ned fra fjellet.

Det var idyllisk å kjøre gjennom Hardanger på denne tiden. Veiene var smale, gruslagte og kun med stabbesteiner som vern mot veikantene. Det var stort sett langt mellom hver bil, og farten var moderat. Fars bil hadde luke i taket og Knut Egil og jeg syntes det var moro å stå i bilen med hodene ut gjennom takluken. Det var ikke snakk om sikring av barn i bil den gang. Enkelte steder bredte greinene fra frukttrærne seg ut over veien, og Knut Egil og jeg plukket moreller fra takluken i bilen.

Da vi kom til Kinsarvik, måtte vi stille oss i kø og vente på å få kjøre om bord i bilferga. Det var M/F ”Folgefonn” som tok oss over til Kvannal. Den hadde ikke plass til mer enn 20 biler. Derfor oppstod det ofte lange køer med lang ventetid. (I juni 1953 ble det satt inn en ny ferge, M/F ”Hardangerfjord”, som tok 80 biler). Det var flere ferger på veien nordover, og det tok sin tid før vi nådde Ørsta sent på kvelden

I mars 1947 flyttet mor, Knut Egil og jeg til Hauge-sund. Vi bodde to år i en tyskerbarakke på Eikhammer i Skåredalen til vi høsten 1949 fikk tildelt Hauboleilighet på Hauge og flyttet til byen.

BILTUR TIL OSLO – IKKE UTEN FORVIKLINGER

I juli 1947, da far fikk ferie, gikk turen til Oslo. Bilen ble pakket med klær og niste og oss to ungene i baksetet. Vi var imidlertid ikke kommet stort lenger enn til Toskatjønn da et hjul punkterte. ”Det er et varsel”, sa bror min. ”Det er best vi snur”. Men far ville ikke høre på det øret. Han brettet opp ermene, fant frem reserve-dekket, jekket opp bilen og skiftet hjul.

Vi fortsatte over Seljestad, ned til Røldal og opp de fantastiske hårnålssvingene i Austmannlia, som jeg ble fortalt var regnet som et mesterstykke i 1800-tallets vei-byggingskunst. Videre kjørte vi over Haukeli og nedover Telemark. Uhellene fortsatte imidlertid. Et sted i Telemark fikk vi motorstopp, og bilen måtte taues til nærmeste verksted. Kolliderte gjorde vi også, men uten at det ble store skaden. Vi hadde flere overnattinger på turen og tok inn hos private som skiltet med "Rom til leige".

Været var fint på hele turen. 1947 var en tørkesommer uten like. På Østlandet var alle marker brunsvidde. Det hadde så å si ikke falt regn på mange måneder, og mange steder var det vannmangel.

I Oslo bodde vi hos en bror av mor, Ivar Digernes, og hans familie. De hadde bodd som flyktninger i Sverige under krigen. Nå var de tilbake i Norge og hadde fått leid en hytte i utkanten av Oslo. Det var stor boligmangel i årene etter krigen, så folk tok til takke med det de kunne få.

Hjemover kjørte vi oppover Gudbrandsdalen. Vi stoppet på Lillehammer der vi besøkte Maihaugen. Det var en opplevelse å kunne gå inn i de gamle husene og se hvordan folk hadde levd før i tiden. På stabburet på en av gårdene hang der fortsatt tørket bjørnekjøtt. Det var over 100 år

gammelt, ble vi fortalt. Turen fortsatte til Lom og over Sognefjellet til Vestlandet. Vi besøkte en onkel og tante i Askvoll i Sunnfjord og bodde der noen dager. Det ble mye bading, og jeg lærte å svømme.

PÅ SKOLEVEI MED BUSS OG SYKKEL

Knut Egil og jeg hadde begynt på Dalen skole i Skåre våren 1947, men da høsten kom fikk vi skoleplass i byen. For å komme inn på middel-skolen måtte vi ha engelsk på folke-skolen, og det fikk vi ikke på Dalen. Vår og høst syklet vi, om vinteren tok vi bussen. Skoleveien var lang, så vi måtte opp klokka sju. Ettersom far hadde bil og kjørte fram og tilbake til kontoret, hendte det at vi satt på med ham.



Knut Egil og artikkelforfatteren hos fotografen i 1946. Fotograf: Lystad

TILBAKE TIL ØRSTA MED BÅT

Sommeren 1948 ville Knut Egil og jeg "hjem til Ørsta", så da skolen sluttet rundt St. Hans, reiste mor, Knut Egil og jeg nordover til Sunnmøre. Jeg var da ferdig med 5. klasse på Breidablik skole. Far, som ikke hadde ferie, måtte bli igjen i Haugesund. Vi reiste med en kombinert laste- og passasjerbåt, M/S "Kristiania", som gikk fra Haugesund klokka sju om morgenen og ankom Bergen klokka tre på ettermiddagen.

Vi ruslet rundt i byen og spiste middag på kafé.

Fra Bergen reiste vi videre med M/S "Mørejarl". Det var også en kombinert laste- og passasjerbåt som

gikk i rute mellom Bergen og Trondheim. Vi var med båten til Nordfjordeid. Derfra var det en to timers buss-tur over til Folkestad og ferge over fjorden til Volda. Fra Volda tok vi drosje til Lund i Hovdebygda der vi skulle bo hos mine to tanter, Marie og Anna som var mors søstre, den eldste og yngste i en søskenflokk på ni. De var begge ugifte og bodde i et lite hus ved Hovdevatnet i Hovdebygda.

Tantene var gjestfrie og slektskjære. Om somrene tok de imot slekt fra fjern og nær, slekt som var bosatt i Drammen, Oslo, Haugesund, Ålesund og Askvoll. Tantene på Lund hadde ikke telefon og fikk det heller aldri. Kommunikasjonen foregikk ved en utstrakt brevskrivning og flittige besøk av slekten. Selv reiste de ikke stort. Tante Anna besøkte oss i Haugesund en gang, og det var en stor begivenhet. Ellers ble det en tur til Ålesund en gang i blant.

Jeg fant fort veien til mine gamle venninner, og jeg var med mor på besøk til slektninger og til hennes venninner fra barndommen. Vi gikk lange strekninger. Flere ganger tok vi turen inn til tettstedet Ørstavik som ligger cirka en mils vei fra Lund. Selv om vi tok bussen den ene veien, ble veien lang, for det var et godt stykke å gå til hovedveien der bussen gikk.

Vi barna hentet melk fra en gård i nærheten, vi gikk ærend på butikken som lå noen kilometer unna og jeg var med mor i skogen og plukket bær.

Ut i august, da ferien var slutt og vi skulle reise sørover igjen, benyttet vi samme reisemåte som på turen oppover: buss til Nordfjordeid og derfra M/S "Mørejarl" til Bergen. Båten anløp Askvoll i Sunnfjord der mors søster, tante Inga bodde. Hun og onkel Karl stod på kaien sammen med datteren Beret og to andre søskenbarn, Kiki og Solveig, som var på besøk

fra Oslo. De hadde med seg jordbær og påsmurt mat. Mor fikk med seg et par kilo bringebær og noen kilo stikkelsbær til å sylte når hun kom hjem. Onkel Karl var herredsaagronom i Askvoll, og de hadde stor hage med bær, frukttrær og grønnsaker.

Da vi nærmet oss Bergen, innså vi at vi ikke ville nå natrutten. Nå var gode råd dyre. Hva skulle vi gjøre? Måtte vi overnatte i Bergen og vente helt til neste kveld for å komme oss hjem? Vi stod ved rekken da båten la inntil, ganske fortvilet alle tre. Men plutselig så vi en kjent skikkelse blant menneskene på kaien. Det var far! Du og du så glade vi ble. Far hadde vært bekymret med tanke på at vi kanskje ikke nådde natrutten og hadde derfor kjørt fra Haugesund, over Hardanger til Bergen, for å møte oss.

Den kvelden kjørte vi til Kvamskogen der vi overnattet. Dagen etter kjørte vi gjennom Hardanger og hjem til Haugesund. Det var vått og kaldt den dagen, så turen gjennom Hardanger ble ikke så fin som den kunne vært.

*

Ja, det er rart å tenke tilbake hvordan det engang var og hvor mye som har forandret seg når det gjelder reisemulighetene. Kystbuss og hurtigbåt trafikkerer nå strekningen Stavanger–Haugesund–Bergen. Ti til femten minutter med bil fra byen ligger flyplassen Helganes med forbindelse til inn- og utland. Helårsveien over Haukeli forbinder Østlandet og Vestlandet, og Haukeliekspressen har flere avganger pr. dag. Og kanskje – om ikke alt for lenge – kommer jernbanen som har vært påtenkt siden 1874.